© О. В. Кнейслер, Н. Я. Спасів

Отримано: 04 лютого 2026 р.

Прорецензовано: 07 лютого 2026 р.

Прийнято до друку: 08 лютого 2026 р.

Дата публікації: 26 березня 2026 р.

email: olgakne@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: https://orcid.org/0000-0001-9898-7031

email: vladnat@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: https://orcid.org/0000-0003-0797-7220

DOI: http://doi.org/10.25264/2311-5149-2026-40(68)-120-129

Кнейслер О. В., Спасів Н. Я. Індикатори рівня життя населення: оцінка та вплив на фінансування соціальної політики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Економіка» : науковий журнал.* Острог : Вид-во НаУОА, березень 2026. № 40(68). С. 120–129.

УДК: 364:336.14(477)

JEL-класифікація: H53

Кнейслер Ольга Володимирівна,
докторка економічних наук, професорка, завідувачка кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу Західноукраїнського національного університету

Спасів Наталія Ярославівна,
докторка економічних наук, професорка кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу Західноукраїнського національного університету

ІНДИКАТОРИ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ: ОЦІНКА ТА ВПЛИВ НА ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Досліджено фінансову політику держави у сфері соціального захисту і соціального забезпечення як ключовий інструмент реалізації соціальної функції держави та регулювання рівня життя населення. Оцінено роль фінансової політики у формуванні та перерозподілі фінансових ресурсів держави. Проаналізовано динаміку основних індикаторів рівня життя населення. Сформульовано напрями удосконалення фінансової політики держави у сфері соціального захисту з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів.

Ключові слова: *фінансова політика, видатки, фінансування, соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальне страхування.*

Olga Kneysler,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Financial Technologies and Banking, West Ukrainian National University

Nataliia Spasiv,
Doctor of Economic Sciences, Professor at the Department of Financial Technologies and Banking, West Ukrainian National University

LIVING STANDARDS INDICATORS: ASSESSMENT AND IMPACT ON SOCIAL POLICY FINANCING

The article provides a comprehensive analysis of state financial policy in the field of social protection and security under wartime economic conditions in Ukraine. It is substantiated that full-scale armed aggression has caused systemic socio-economic transformations, increased social risks, and a decline in purchasing power, complicating the fulfillment of state obligations amid limited fiscal capacity and heightened uncertainty.

The dynamics of basic social standards–the subsistence minimum, minimum wage, and minimum pension–alongside inflationary processes and macroeconomic variables during 2021–2024 are analyzed. A significant lag of nominal growth in social guarantees behind inflation rates is identified, leading to decreased real incomes and expanded poverty. Key financial imbalances are revealed, including the artificial restraint of standards, insufficient targeting of benefits, and increasing dependence on external financing.

Special attention is devoted to the impact of macroeconomic factors, such as GDP recovery and rising production costs, on the state's capacity to ensure social guarantees. The study demonstrates that these factors constrain social expenditures, highlighting the need to optimize budget planning.

The necessity of shifting from a compensatory model to a pragmatic financial policy is substantiated. This approach focuses on improving expenditure effectiveness, strengthening targeting, digitalizing payment processes, and implementing impact evaluation mechanisms. The findings emphasize integrating living standard indicators into financial decision-making, considering wartime risks and post-war transformation objectives.

Keywords: *financial policy, expenditures, financing, social protection, social security, social insurance.*

Постановка проблеми. Фінансова політика держави у сфері соціального захисту та соціального забезпечення є ключовим інструментом реалізації конституційних гарантій щодо забезпечення гідного рівня життя, соціальної безпеки та підтримки населення у разі настання соціальних ризиків. У сучасних умовах

глибоких соціальних змін, спричинених збройною агресією проти України, питання формування та ефективного фінансування соціальної сфери набувають особливого значення. Економічна нестабільність, зростання рівня соціальної вразливості населення, поглиблення диференціації доходів та необхідність забезпечення соціальних гарантій в умовах воєнного стану ставлять перед державою вимогу адаптувати фінансову політику до нових викликів. Адже від ефективності фінансової політики у сфері соціального захисту та соціального забезпечення залежить не лише здатність держави виконувати свої конституційні функції, але й рівень соціальної стабільності, соціального добробуту та забезпечення сталого розвитку країни.

Фінансову політику у сфері соціального захисту та соціального забезпечення відбивають ключові індикатори рівня життя населення, розрахунок яких дає змогу оцінити її ефективність та, за необхідності, розробити оптимальні напрями фінансування соціальної сфери в умовах обмежених бюджетних ресурсів та зростаючого навантаження на систему соціальних видатків. Особливо гостро постає потреба підвищення базових соціальних стандартів, удосконалення інструментів бюджетної політики, забезпечення раціонального використання коштів соціальних фондів. Крім того, інтеграційні процеси та адаптація до європейських стандартів соціальної політики потребують теоретичного осмислення й практичної імплементації сучасних підходів до визначення соціальних показників, підвищення соціальних стандартів та імплементації інноваційних моделей фінансування соціального захисту, проте із врахуванням вітчизняних реалій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У джерелах наукової літератури значну увагу приділено розробленню теоретико-практичних підходів до розрахунку індикаторів рівня життя населення, визначення базових соціальних стандартів та напрямів удосконалення фінансування соціальної політики держави. Цим аспектам присвячені праці О. Волошина, В. Горина, О. Кириленко, Л. Козарезенко, В. Мальованого, Н. Савченко, О. Тулай. Так, В. Горин у своїх працях зосереджує увагу на фінансових механізмах реалізації соціальної політики держави, досліджує бюджетне забезпечення соціальних програм, проблеми ефективності використання соціальних видатків та взаємозв'язок фінансової політики із соціально-економічним розвитком. О. Тулай аналізує соціальну політику крізь призму соціальної держави та публічних фінансів, приділяючи особливу увагу соціальним стандартам, державним соціальним гарантіям і фінансовим інструментам їх реалізації в умовах трансформаційної економіки. О. Кириленко у своїх наукових працях визначає систему соціального забезпечення як складову фінансової системи держави, розкриває роль бюджетної політики у формуванні соціальних видатків, а також проблеми збалансування соціальних зобов'язань із фінансовими можливостями держави. Л. Козарезенко досліджує інституційні засади соціальної політики, механізми державного регулювання соціальної сфери та фінансове забезпечення соціальних програм, зокрема в контексті реформування системи соціального захисту. Н. Савченко акцентує на проблемах фінансового забезпечення соціального захисту населення, ефективності соціальних трансфертів, адресності соціальної допомоги та впливі соціальних видатків на соціально-економічну стабільність. О. Волошин у своїх працях аналізує державну соціальну політику з позицій бюджетного менеджменту, розглядаючи механізми планування й контролю соціальних видатків, а також питання підвищення результативності бюджетних програм соціального спрямування. В. Мальований зосереджує увагу на фінансовій політиці держави у соціальній сфері, досліджує проблеми формування та використання бюджетних ресурсів в контексті соціального захисту, а також вплив соціальних видатків на економічну безпеку та фінансову стійкість держави.

Проте, попри наявність значної кількості досліджень у сфері фінансування соціальної політики, розробленні соціальних стандартів, комплексні наукові роботи, що ґрунтовно аналізують індикатори рівня життя населення та висвітлюють вплив на фінансову політику держави у сфері соціального захисту та соціального забезпечення в умовах воєнної економіки, залишаються недостатньо розробленими. Це зумовлює потребу в подальших теоретичних і практичних дослідженнях у цій царині та пошуку інноваційних фінансових інструментів, здатних підвищити результативність соціальної політики держави.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є комплексне дослідження фінансової політики держави у сфері соціального захисту та соціального забезпечення через призму оцінювання індикаторів рівня життя населення як домінантних показників ефективності її провадження в сучасних умовах. Завдання полягають у виокремленні системи індикаторів рівня життя населення, оцінці динаміки показників соціального добробуту населення упродовж 2021–2024 рр., оцінюванні рівня бідності населення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Для комплексної оцінки ефективності фінансової політики держави у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, необхідним є аналіз ключових індикаторів, що характеризують загальний рівень соціального добробуту населення. До основних показників, які застосовуються у цьому процесі, належать прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія

за віком, індекс споживчих цін, відносна межа бідності, рівень бідності, а також кількість зайнятого та безробітного населення. Сукупність цих показників дає змогу оцінити ступінь матеріального забезпечення громадян, їх доступ до базових благ та послуг, а також визначити масштаби соціальної нерівності в суспільстві.

Низка науковців і практиків за допомогою перелічених показників визначають рівень життя населення, та додають нові, які характеризують якість, умови та стандарти життєдіяльності людей, виходячи із власних наукових переконань. Так, О. Лугінін і С. Білоусова пропонують для розрахунку життєвого рівня населення застосовувати: «…економічні показники, які характеризують рівень матеріального добробуту (макроекономічні; матеріальної забезпеченості; витрат і споживання матеріальних благ); соціальні показники, для оцінювання суспільно-політичного та інтелектуального рівня розвитку населення (зайнятість населення; освітній рівень; стан здоров'я населення; стан довкілля); демографічні показники (показник середньої очікуваної тривалості життя; коефіцієнт смертності немовлят; коефіцієнт дитячої смертності; коефіцієнт материнської смертності)» [1, 525].

Водночас, А. Мармоза поділяє показники на такі групи:

«1) узагальнюючі показники (індекс вартості життя, ВВП на душу населення, національний наявний дохід, фонд кінцевого споживання та ін.);

2) доходи населення (номінальні, реальні, наявні, розмір заробітної плати, пенсій, стипендій, допомог);

3) споживання і витрати населення (загальний обсяг споживання та споживання за основними продуктами і товарами, споживчі та грошові витрати);

4) грошові заощадження;

5) нагромадження майна і житла;

6) соціальна диференціація населення (розподіл населення за доходами і споживанням продуктів харчування);

7) рівень і межа бідності» [2, 573].

Отож, для оцінювання результативності регулювання рівня життя застосовується система кількісних та якісних показників, які характеризують матеріальний добробут домогосподарств, доступ до соціальних благ, соціальну захищеність і можливості розвитку людського потенціалу. У процесі державного регулювання ці показники відіграють роль індикаторів, що дозволяють визначити ефективність соціальної політики, виявити диспропорції та спрямувати управлінські рішення на підвищення добробуту громадян.

Наголосимо, що основні показники рівня життя населення визначено Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України: «індекс споживчих цін; середня заробітна плата штатних працівників; мінімальна заробітна плата; середній розмір пенсії разом із цільовою грошовою допомогою; мінімальна пенсія; мінімальний розмір допомоги по безробіттю; прожитковий мінімум; співвідношення між середніми заробітною платою і пенсією та прожитковим мінімумом» [3].

Основна група індикаторів охоплює доходи населення – середню заробітну плату, мінімальну заробітну плату, грошові доходи домогосподарств, купівельну спроможність та структуру витрат. Саме ці показники визначають можливості населення задовольняти базові потреби й досягати прийнятного рівня добробуту. Окрему увагу приділяють прожитковому мінімуму та показникам бідності, які дозволяють оцінити достатність доходів для покриття необхідних витрат. В умовах сучасних кризових процесів вагоме значення мають індекс споживчих цін та інфляційне навантаження, що визначають реальну вартість життя й впливають на соціальні стандарти.

До ключових індикаторів регулювання рівня життя належать також пенсійні та соціальні виплати, які визначають рівень соціального захисту вразливих груп населення. Важливе місце займають показники ринку праці – рівень зайнятості, рівень безробіття. Вони відображають можливості населення отримувати стабільний дохід і є важливим механізмом забезпечення соціально-економічної стабільності.

Додатковими індикаторами регулювання рівня життя виступають доступність соціальних послуг (освітніх, медичних, соціальних), умови проживання**,** демографічна ситуація, а також міграційні процеси, які впливають на структуру та навантаження на соціальну систему. Проте вага цих додаткових індикаторів незначна, а розрахунок їх проводиться вибірково, тому в контексті дослідження на них увага не зосереджувалася.

Сукупність усіх перелічених показників дозволяє комплексно оцінити рівень соціального добробуту, визначити проблеми й сформувати підґрунтя для державного втручання та додаткового фінансування. Отож, поетапно проаналізуємо їхню динаміку за 2021–2024 рр. та визначимо основні тенденції (табл. 1, рис. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних показників соціального добробуту населення в Україні у 2021–2024 рр.

№	Назва показника	2021	2022	2023	2024	Абсолютне відхилення звітного періоду до 2021 р.	Абсолютне відхилення звітного періоду до 2022 р.	Абсолютне відхилення звітного періоду до 2023 р.
1	Прожитковий мінімум для працездатних осіб, грн	2270 2379 2481*	2481 2600 2684*	2684	3028	+547**	+344**	+344
2	Прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, грн	1769 1854 1934*	1934 2027 2093*	2093	2361	+427**	+268**	+268
3	Мінімальна заробітна плата, грн	6000 6500*	6500 6700*	6700	7100 8000*	+1500**	+1300**	+1300
4	Мінімальна пенсія за віком, грн	1769 1854 1934*	1934 2027 2093	2093	2361	+427	+268	+268
5	Індекс інфляції (індекс споживчих цін), %	110	126,6	105,1	112	+2,0	–14,6	+6,9

* зміна впродовж року розміру виплати, ** розрахунки зроблено за даними на кінець періоду.
Джерело: розраховано авторами на основі [3; 4].

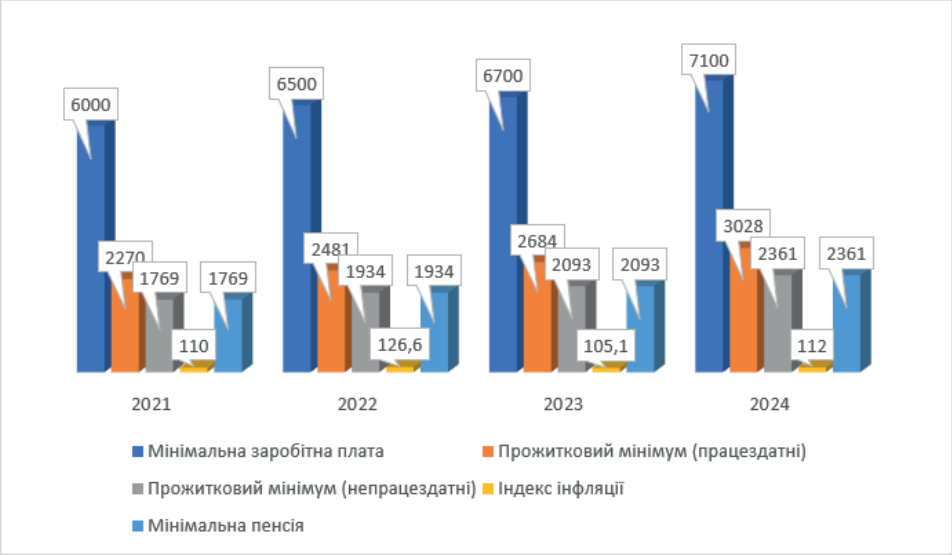

Рис. 1. Динаміка основних показників соціального добробуту населення в Україні у 2021–2024 рр.

* зміна впродовж року розміру виплати, ** розрахунки зроблено за даними на кінець періоду.
Джерело: розраховано авторами на основі [3; 4].

Аналіз динаміки основних соціально-економічних показників і соціальних стандартів України у 2021–2024 рр., що є індикаторами фінансової політики в сфері соціального захисту та соціального забезпечення дає змогу оцінити стан та ефективність її реалізації в умовах суттєвих соціально-економічних трансформацій, зумовлених впливом повномасштабної війни, макроекономічною нестабільністю, зміною бюджетних пріоритетів та обмеженістю ресурсів. Розглянуті показники є базовими індикаторами добробуту населення та формують основу для оцінювання спроможності держави гарантувати соціальний захист громадянам.

Прожитковий мінімум для працездатного населення у 2021–2024 рр. зріс номінально на 547 грн, або близько 22 %. Такий темп підвищення є мінімальним порівняно з фактичним зростанням споживчих цін, що свідчить про збереження тенденції штучного стримування державою цього показника. Тому можна зазначити про повільне та номінальне зростання прожиткового мінімуму, проте це зростання не відповідає реальному рівню інфляції. Чинниками формування такої тенденції у сучасних умовах є:

- пріоритетність оборонних та безпекових видатків у бюджеті;
- прагнення держави мінімізувати бюджетний дефіцит у воєнний період;
- орієнтація на адресні форми соціальної допомоги замість підвищення базових соціальних стандартів.

А наслідками – зниження реальної купівельної спроможності працюючих громадян; зростання ризиків бідності серед економічно активного населення; збільшення тягаря на місцеві соціальні програми підтримки.

У період 2021–2024 рр. прожитковий мінімум для непрацездатних осіб збільшився на 427 грн (+22,1 %). Попри номінальне підвищення, його розмір залишається недостатнім для забезпечення реальних потреб літніх людей, що є найбільш соціально уразливою групою. Враховуючи індекс інфляції, можемо сказати, що таке незначне зростання соціального стандарту навіть не компенсує інфляційного тиску. На фоні зростання дефіциту Пенсійного фонду, посилення соціального навантаження на бюджет у зв'язку зі збільшенням кількості отримувачів допомоги, обмежені можливості держави реагувати на потреби літніх осіб в умовах війни призвели за цей період до поглиблення пенсійної бідності; скорочення доступності медичних послуг і ліків для значної частини населення; зростання залежності пенсіонерів від державних субсидій.

Мінімальна заробітна плата зросла з 6500 грн у 2021 р. до 8000 грн у 2024 р. (+23,1 %). Хоча підвищення мінімальної заробітної плати є позитивним кроком у напрямі підтримки трудових доходів, його темпи суттєво відстають від інфляції 2022–2023 рр. Навіть поступове підвищення мінімальної заробітної плати за умов намагання держави підтримати рівень доходів працюючого населення не вплинуло на підвищення соціальних стандартів. Водночас це зростання здійснило часткову підтримку доходів зайнятого населення, проте призвело до підвищення витрат на оплату праці для бізнесу, що збільшило ризик поглиблення тінізації заробітних плат, особливо у малому бізнесі.

Мінімальна пенсія зросла з 1934 грн у 2021 р. до 2361 грн у 2024 р., що є вкрай низьким приростом у реальному вимірі. Це свідчить про обмеженість фінансових ресурсів держави у забезпеченні пенсійних стандартів в умовах воєнного часу. До того ж мінімальне підвищення пенсійних виплат, яке навіть не компенсує інфляційних втрат призвело до критичного зниження реальних доходів пенсіонерів; зростання соціальної напруги; збільшення потреби у додаткових формах соціальної допомоги (субсидії, адресні виплати).

Динаміка інфляції (індексу споживчих цін) за досліджуваний період демонструвала значні коливання у 2021 р. – 110 %, у 2022 р. – 126,6 %, у 2023 р. – уповільнення до 105,1 %, у 2024 р. – повторне прискорення до 112 %. Отож, високі інфляційні коливання з піком у 2022 р. та повторним прискоренням у 2024 р. зумовлені воєнними діями та пов'язаними з ними економічними ризиками, макроекономічними дисбалансами, девальвацією національної валюти, збільшенням імпортозалежності, зростанням витрат виробників на енергоресурси та логістику. Це призвело до суттєвого знецінення реальних доходів населення; підвищення видатків бюджету на індексацію соціальних виплат; збільшення масштабів бідності серед різних груп населення; зростання навантаження на систему соціального захисту.

Отже, у 2021–2024 рр. спостерігається номінальне зростання всіх ключових соціальних стандартів, проте їх реальна вартість зменшується через високі інфляційні показники. Так, темпи підвищення прожиткового мінімуму та мінімальної пенсії суттєво відстають від інфляційної динаміки, що призводить до погіршення матеріального становища домогосподарств, особливо пенсіонерів і малозабезпечених.

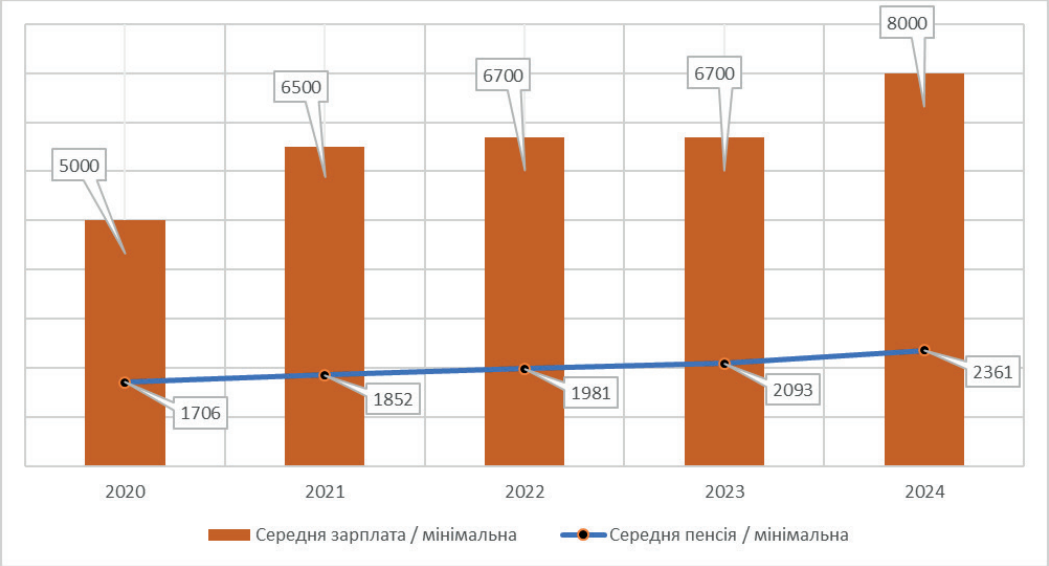

Рис. 2. Співвідношення середньомісячної заробітної плати і пенсій до їх мінімальних розмірів за 2020–2024 рр., разів

Джерело: розраховано авторами на основі [5; 6].

Аналіз динаміки співвідношення середньомісячної заробітної плати та середньомісячної пенсії до їх мінімальних розмірів у 2020–2024 рр. (рис. 2) свідчить про поступове покращення відносних доходів населення, хоча ці зміни були нерівномірними та суттєво залежали від макроекономічних умов. Показники співвідношення середньої зарплати до мінімальної протягом усього періоду залишалися відносно стабільними – на рівні від 2,00 до 2,19 разів, що означає, що середній працівник отримував удвічі більше, ніж встановлений державою мінімальний стандарт оплати праці. Незначні коливання пов'язані з періодами перегляду мінімальної заробітної плати, а також впливом інфляційних та ринкових чинників. Водночас тенденція до зростання співвідношення у 2023–2024 рр. свідчить про певне відновлення ринку праці та підвищення номінальної зарплати на тлі зростання попиту на робочу силу й адаптації економіки до умов воєнного часу.

Помітнішим є покращення показників співвідношення середньої пенсії до мінімальної пенсії, яке зросло з 1,81 разів у 2020 р. до 2,45 разів у 2024 р. Це свідчить про те, що пенсіонери в середньому почали отримувати більш суттєву різницю між мінімальними та фактичними виплатами, що стало результатом індексацій, перегляду пенсій за віком та впровадження додаткових доплат для окремих категорій. Водночас, попри позитивну динаміку, слід зазначити, що зростання співвідношення відобразило не стільки системне підвищення достатності пенсійного забезпечення, скільки критичну відсталість мінімальної пенсії від реального прожиткового мінімуму.

Загалом графік демонструє, що темпи зростання співвідношення пенсій є вищими, ніж відповідні зміни для заробітної плати, що пояснюється цільовими державними рішеннями щодо підтримки найбільш уразливих груп населення в умовах війни, а також відновленням індексацій, призупинених у перші місяці 2022 р. Однак обидва показники підтверджують дисбаланс між мінімальними соціальними стандартами та реальними потребами домогосподарств. Це вказує на необхідність перегляду механізмів встановлення мінімальної зарплати та пенсії, їх прив'язки до фактичного прожиткового мінімуму та удосконалення підходів до державної політики доходів.

Підвищення мінімальної заробітної плати не компенсує реальне зростання витрат населення, що зумовлює зниження купівельної спроможності та зростання соціальних ризиків. Інфляція, як ілюструють наведені статистичні дані, залишається визначальним чинником соціально-економічної нестабільності, формуючи потребу в корекції соціальної політики та розширенні програм підтримки.

Дія зовнішніх шоків, передусім війни, призвела до структурної зміни державних пріоритетів, що обмежило ресурсні можливості соціального сектору.

Стрімке зростання соціальних ризиків вимагає оптимізації системи соціального забезпечення, посилення адресності підтримки та диверсифікації джерел фінансування соціальної сфери.

Динаміка показника бідності в державі та межі бідності є також результатом реалізації фінансової політики держави у сфері соціального захисту та соціального забезпечення. Вважаємо, що одним із центральних завдань держави в соціальному аспекті є подолання та запобігання бідності. Тому фінансова політика у цій сфері покликана нівелювати фінансові дисбаланси у доходах громадян. Рівень бідності характеризує масштаб поширення недостатньої матеріальної забезпеченості серед населення та визначає частку осіб, чиї фінансові можливості не дозволяють забезпечити мінімально необхідні умови життя.

Згідно з даними Світового банку (рис. 3), у 2022 р. в Україні спостерігалося стрімке та суттєве зростання рівня бідності. Початок повномасштабної військової агресії російської федерації спричинив різке погіршення матеріального становища населення та дестабілізував загальну соціально-економічну ситуацію в державі. У зв'язку з цим Світовий банк оприлюднив прогноз, відповідно до якого процес подолання бідності в Україні може бути відкладений приблизно на 15 років, що свідчить про значні втрати соціального та економічного потенціалу країни.

Аналіз тенденцій, відображених на рис. 3, демонструє різке підвищення рівня бідності у 2022 р. порівняно з 2021 р. Особливо критичним виявилося становище у 2023 р., коли показник бідності сягнув 58,2 %, що є найвищим значенням за весь досліджуваний період. Лише у 2024 р. спостерігалася тенденція до часткового поліпшення: рівень бідності знизився до 37 %, однак навіть за таких умов він залишався суттєво вищим порівняно з довоєнним періодом.

Для порівняння, у 2021 р. рівень бідності становив лише 5,5 %, що характеризувало той період як відносно стабільний та сприятливий у соціально-економічному вимірі. Аналогічно у 2019–2020 рр. цей показник тримався на рівні 7,1 %, підтверджуючи загалом позитивну динаміку, що спостерігалася до початку війни.

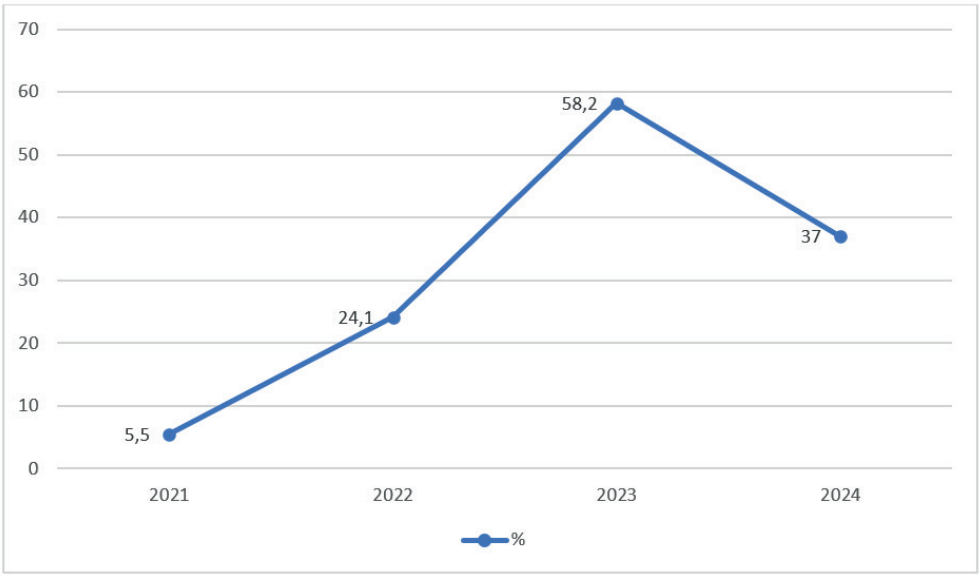

Рис. 3. Динаміка рівня бідності населення в Україні у 2021–2024 рр., %

Джерело: розраховано авторами на основі [4; 5].

Згідно з підходом Світового банку, бідною вважається особа, яка живе на суму менше ніж 5,5 дол. США на день. Застосування цього критерію дає змогу об'єктивніше оцінити масштаби погіршення добробуту населення та проблеми, що постали перед системою соціального захисту в умовах воєнного часу.

Таблиця 2

Домінантні макроекономічні показники, які впливають на фінансову політику держави у сфері соціального захисту і соціального забезпечення у 2022–2024 рр.

№	Назва показника	2022	2023	2024	Абсолютне відхилення звітного періоду до 2022 р.	Абсолютне відхилення звітного періоду до 2023 р.
1	ВВП номінальний, млрд грн	5 239,1	6 628,0	7 589,0	+2 349,9	+961,0
2	ВВП реальний, зміна, % до попер. року	–28,8	5,5	3,6	+32,4	–1,9
3	Інфляція (споживчі ціни), грудень до грудня, %	26,6	5,1	12,0	–14,6	+6,9
4	Інфляція цін виробників, %, грудень до грудня	38,2	16,2	27,6	–10,6	+11,4
5	Середньомісячна зарплата, грн	14 847	17 442	21 025	+6 178	+3 583
6	Зміна реальної зарплати, %	4,1	8,5	4,7	+0,6	–3,8

Джерело: розраховано авторами на основі [4; 5].

Фінансова політика держави у сфері соціального захисту та соціального забезпечення є чутливою до змін макроекономічного середовища, оскільки базується на можливостях держави акумулювати, розподіляти та ефективно використовувати фінансові ресурси для задоволення соціальних потреб населення. Аналіз макроекономічних індикаторів за 2022–2024 рр. свідчить, що їх динаміка формує як потенціал соціальних видатків, так і масштаби потреби у соціальній підтримці.

Період 2022–2024 рр. характеризується різкими структурними змінами економічного середовища, що зумовлені насамперед повномасштабною війною. Після суттєвого падіння економічної активності у 2022 р. (-28,8 % реального ВВП) у 2023 р. відбулося часткове відновлення (+5,5 %), однак у 2024 р. темпи зростання зменшилися порівняно з прогнозними. Це свідчить про посилення економічної нестабільності, зумовленої тривалістю війни, структурними шоками та обмеженим доступом до інвестиційних ресурсів.

Номінальний ВВП у 2024 р. не досяг прогнозного значення (-54 млрд грн), що вказує на нижчі темпи відновлення економіки, ніж очікувалося.Реальне зростання ВВП також виявилося нижчим за прогноз (3,6 % проти 4,6 %).

Причинами таких тенденцій стало погіршення безпекової ситуації та активізація обстрілів критичної інфраструктури; низька інвестиційна активність; тривалі логістичні обмеження; обмеженість внутрішнього попиту через інфляційний тиск; зростання витрат бізнесу, зокрема енергетичних. А наслідками є уповільнення економічного відновлення; ризики недовиконання доходної частини бюджету; підвищення боргового навантаження.

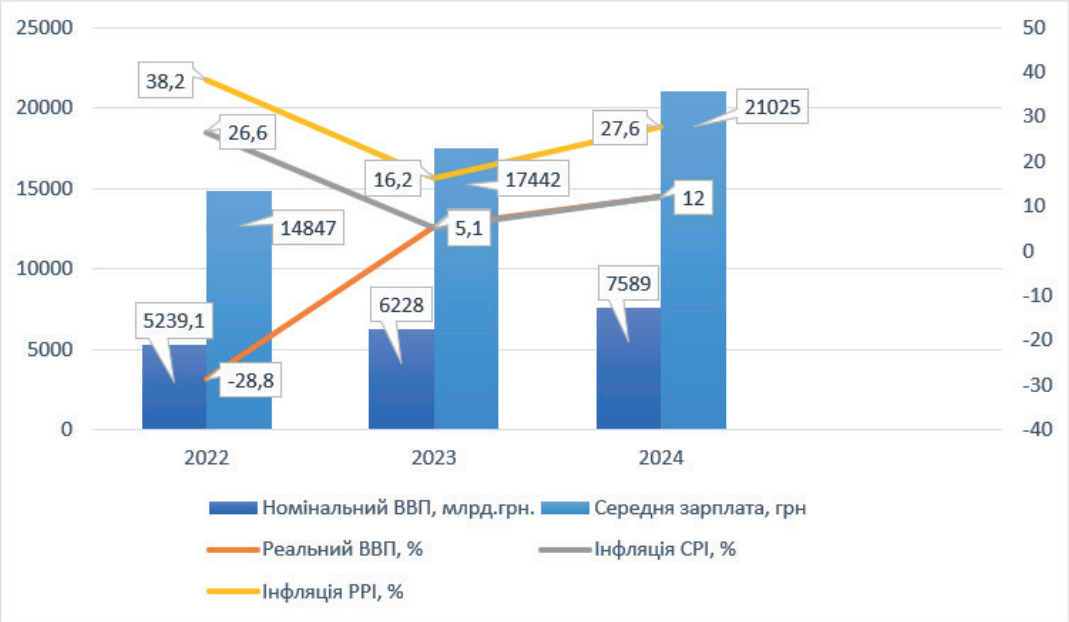

Рис. 4. Динаміка основних макроекономічних показників, які впливають на фінансову політику держави у сфері соціального захисту і соціального забезпечення у 2022–2024 рр.

Джерело: розраховано авторами на основі [4; 5].

Споживча інфляція у 2023 р. уповільнилася до 5,1 %, проте у 2024 р. відбулося її прискорення до 12 % (вище за прогноз на 2,3 %). Ціни виробників у 2024 р. у контексті інфляційної складової сягнули 27,6 %, що у 2,4 рази перевищує прогнозне значення (11,4 %). Причинами високої інфляції виробничих витрат є руйнація енергетичної інфраструктури та зростання собівартості виробництва; подорожчання імпортних складових виробництва через валютні ризики; логістичні ускладнення; зростання витрат на безпеку бізнесу. Як наслідок відбулося зростання собівартості продукції та погіршення конкурентоспроможності українських виробників.

Середньомісячна заробітна плата у 2024 р. нижча за прогнозні показники на 784 грн. Хоча номінально зарплата зростає, проте це зростання значною мірою нівелюється прискоренням інфляції. Реальна заробітна плата в 2024 р. зросла лише на 4,7 % замість очікуваних 13,2 % (відхилення -8,5 п.п.). Це зумовлено високою інфляцією, уповільненням темпів економічної активності, обмеженими можливості бізнесу підвищувати оплату праці, скороченням робочих місць у прифронтових регіонах. Така тенденція призвела до зниження реальних доходів населення; посилення ризиків бідності; зростання навантаження на систему соціального захисту; підвищення міграційних ризиків.

Відповідно, аналітичне оцінювання основних національних економічних показників у 2022–2024 рр., які впливають на державне фінансування соціального захисту та соціального забезпечення дозволяють констатувати про поступове відновлення економіки після рекордного падіння у 2022 р., але з уповільненням у 2024 р. та значне посилення інфляційного тиску у 2024 р., особливо у секторі виробництва. Номінальний ВВП у 2024 р. не досягає запланованих показників, що вказує на менш інтенсивне виробництво, а зниження реальної заробітної плати через інфляцію та витратні шоки впливає прямо на доходи населення. Відповідно про збереження макрофінансової стабільності констатувати не доводиться, адже посилюються зовнішні загрози та збільшується макрофінансова невизначеність в контексті тривалої війни.

Висновки. Сучасні соціально-економічні умови розвитку України характеризуються глибокими структурними трансформаціями, зумовленими насамперед наслідками повномасштабної військової агресії, макроекономічною нестабільністю та зростанням соціальної вразливості значних груп населення. Проведений аналіз індикаторів рівня життя населення, тенденцій бюджетного фінансування та державної фінансової політики у сфері соціального захисту і соціального забезпечення у 2021–2024 рр. дає підстави стверджувати, що система соціального захисту опинилася під безпрецедентним навантаженням, а фінансова політика в соціальній сфері потребує суттєвого перегляду.

З огляду на це модернізація фінансової політики у сфері соціального захисту повинна ґрунтуватися на принципах стійкості, адресності, ефективності та інституційної узгодженості. Подальший розвиток

соціальної системи має бути спрямований не лише на реагування на кризові явища, а й на формування нової моделі соціальної держави, здатної забезпечити гідний рівень життя громадян та створити передумови для економічного зростання.

Так, найперше потребують удосконалення системи середньострокового планування та прогнозування соціальних видатків. У науковій літературі підкреслюється, що середньострокове бюджетне планування є ключовою умовою бюджетної стабільності та обґрунтованого розподілу ресурсів (Т. Єфименко, І. Луніна). Для України актуальним є впровадження більш гнучких прогнозних моделей, здатних враховувати різні сценарії розвитку – від оптимістичних до кризових. Тому у цьому аспекті необхідно:

- формувати соціальні бюджети на основі демографічних прогнозів, оцінок рівня бідності та соціальних ризиків;
- підвищити точність прогнозів видатків через цифровізацію статистичних процедур;
- забезпечити узгодженість між стратегіями соціального розвитку та плановими бюджетними рішеннями.

Це дозволить створити передбачувану систему фінансування та зменшити ризики неефективного розподілу коштів.

Наукові підходи до результативного бюджетування (П. Самуельсон, А. Вагнер) доводять, що ефективність соціальних програм визначається не лише обсягом фінансування, а й ступенем досягнення соціального ефекту.

Тому необхідними є:

- запровадження обов'язкової методики визначення індикаторів соціальної результативності;
- регулярний аудит видатків соціального спрямування;
- припинення фінансування соціальних програм, що не дають вимірюваних результатів;
- концентрація соціальних видатків на пріоритетних напрямах – реабілітації постраждалих від війни, подоланні бідності, допомозі сім'ям із дітьми.

За умов обмежених бюджетних можливостей, зростання потреб у соціальному фінансуванні та суттєвих втрат економіки державі необхідно використовувати альтернативні джерела фінансування, тобто здійснювати диверсифікацію джерел фінансування соціального захисту. Згідно з підходами Міжнародної організації праці, стійкість соціальних систем залежить від багатоканальності фінансових надходжень.

В Україні перспективними є:

- розширення державно-приватного партнерства у соціальних послугах;
- залучення міжнародних грантових ресурсів;
- розробка соціальних інвестиційних інструментів (соціальні облігації);
- розвиток добровільних форм соціального страхування;
- створення стимулів для бізнесу щодо фінансування соціального захисту і соціального забезпечення (податкові знижки, соціальні кредити).

Такі заходи дозволять знизити фіскальне навантаження та забезпечити стійке фінансування соціальної політики.

Різке зростання рівня бідності до 58,2 % у 2023 р. та часткове його зниження у 2024 р. свідчать про критичну потребу у реформуванні механізмів соціальної допомоги. Тому важливим елементом сучасної соціальної політики є перехід до моделі адресного надання підтримки, цифровізації та таргетованість соціальної підтримки. Для цього необхідно:

- впровадити автоматизовані механізми оцінки потреб сімей;
- створити єдиний цифровий реєстр отримувачів соціальних послуг;
- мінімізувати людський фактор у процесі призначення допомоги;
- використовувати методи прогнозної аналітики для оцінки ризиків бідності;
- розширити програми грошових трансфертів за принципом «гроші ходять за людиною».

Цифровізація дозволить зменшити нецільові витрати, посилити контроль та забезпечити своєчасність соціальної підтримки.

Також необхідне оновлення системи соціальних стандартів та гармонізація їх із реальними потребами населення. Аналіз показав, що темпи зростання прожиткового мінімуму та мінімальних соціальних стандартів суттєво відстають від темпів інфляції. У 2024 р. прожитковий мінімум для працездатних осіб зріс лише на 344 грн порівняно з 2023 р., тоді як інфляція становила 12 %. Це свідчить про втрату базових соціальних стандартів їх регуляторної функції.

Відповідно науковцям і практикам слід:

- розробити сучасний споживчий кошик на основі європейських підходів;
- впровадити індексацію соціальних стандартів відповідно до фактичної інфляції;

● забезпечити прозорий механізм їх перегляду;

● встановлювати соціальні нормативи з урахуванням регіональних особливостей та воєнних ризиків.

Оновлення стандартів дозволить відновити соціальну справедливість та забезпечити адекватний рівень життя громадян.

Література:

1. Лугінін, О. Є., Білоусова, С. В. (2005). *Статистика :* підруч. Київ, 580.

Luhinin, O. YE., Bilousova, S. V. (2005). *Statystyka : pidruch* [Statistics: textbook]. Kyyiv, 580. [in Ukrainian].

2. Мармоза, А. Т. (2017). *Економічна статистика* : підруч. Київ, 600.

Marmoza, A. T. (2017). *Ekonomichna statystyka* : pidruch [Economic statistics: textbook]. Kyyiv, 600. [in Ukrainian].

3. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. <https://www.msp.gov.ua>. (2026, січень, 04).

Ministerstvo sotsial′noyi polityky, sim″yi ta yednosti Ukrayiny [Ministry of Social Policy, Family and Unity of Ukraine.]. <https://www.msp.gov.ua>. (2026, January, 04). [in Ukrainian].

4. Міністерство фінансів України. <https://www.mof.gov.ua>. (2026, січень, 05).

Ministerstvo finansiv Ukrayiny [Ministry of Finance of Ukraine]. <https://www.mof.gov.ua>. (2026, January, 05). [in Ukrainian].

5. Державна служба статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua>. (2026, січень, 05).

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [State Statistics Service of Ukraine]. <https://www.ukrstat.gov.ua>. (2026, January, 05). [in Ukrainian].

6. Пенсійний фонд України. <https://msp.gov.ua>. (2026, січень, 07).

Pensiynyy fond Ukrayiny [Pension Fund of Ukraine]. <https://msp.gov.ua>. (2026, January, 07). [in Ukrainian].

7. Кириленко, О., Гумен, В. (2025). Бюджетні видатки на соціальний захист та проблеми забезпечення фіскальної консолідації в період воєнного стану в Україні. *Світ фінансів*, 4(85), 86–96. DOI: https://doi.org/10.35774/sf2025.04.86

Kyrylenko, O., & Humen, V. (2025). Budgetary expenditures on social protection and problems of ensuring fiscal consolidation during the period of martial law in Ukraine. *Svit finansiv,* 4(85), 86–96. DOI: https://doi.org/10.35774/sf2025.04.86 [in Ukrainian].

8. Kozarezenko L., Petrushenko Y., Tulai O. (2018). Innovation in Public Finance Management of Sustainable Human Development. *Marketing and Management of Innovations,* 4, 191–202. https://doi.org/10.21272/mmi.2018.4-17 [in English].